

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

A Подані визначення понять «компетентність» і «професійна компетентність», досліджена сутність професійної компетентності економістів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професіонал, процес навчання, самоаналіз, самооцінка.

Тетяна Сірик. Сущность профессиональной компетентности экономистов в процессе профессиональной подготовки.

A Представлены определения понятий «компетентность» и «профессиональная компетентность», а также исследована сущность профессиональной компетентности экономистов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессионал, процесс обучения, самоанализ, самооценка.

Tetyana. Siryk. The essence of professional competence of economists in the process of training.

S The article defines the concept of «competence» and «professional competence» and the essence of professional competence of economists during their training is investigated.

Key words: competence, professional competence, professional, learning process, introspection, self-esteem.

Актуальність проблеми. Висока динамічність сучасного світу, розвинена інфраструктура економічної системи та зміни в розвитку економічних процесів призводять до усвідомлення потреби в спеціалістах із фундаментальною економічною освітою, високим рівнем сформованості професійної компетентності, самостійності, активності, здатних до саморозвитку і швидкої перекваліфікації та викликають необхідність модернізації професійної підготовки економістів шляхом упровадження прогресивних освітніх технологій.

Процес навчання повинен забезпечувати кожному майбутньому фахівцеві не лише фундаментальні теоретичні знання, а й широкий спектр практичних професійних умінь і навичок. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема підготовки економістів нової генерації, від професійної компетентності яких значною мірою залежить розвиток економічної ситуації в нашій країні.

Підготовка майбутніх фахівців у ВНЗ передбачає наявність сформованого сприйняття майбутньої професійної діяльності студентами під час навчання у вищій школі. Сміслоутворювальними основами людського буття, що визначають напрямки та вмотивованість життя і професійної діяльності людини, є комплекс моральних, етичних, культурних, фахових та інших цінностей, які осмислюються у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Оскільки у вищій школі підготовка студентів спрямовується на формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, відтак навчально-виховний процес у ВНЗ має ґрунтуватися на використанні педагогічних ресурсів для розвитку особистості та перспективи вдосконалення системи освіти з урахуванням розуміння сутності професійної підготовки студентів.

Мета дослідження. Уточнення сутності та структури професійної компетентності майбутнього фахівця в економічній освіті, що допоможе визначити шляхи її формування та удосконалення її у студентів як майбутніх економістів у процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання професійних компетентностей були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Розвиток досліджень про професійну компетентність має кілька напрямків: від аналізу психологічних основ професій-

ної діяльності викладачів (Л. Виготський, О. Леонт'єв, Д. Ельконін); до розроблення основ формування педагогічної спрямованості викладача й розвитку професійно важливих якостей особистості в цілому (А. Орлов, Н. Кузьміна, І. Лернер, М. Скаткін та ін.); і далі до визначення сутності джерел педагогічної творчості (В. Андреев, Ю. Кулюткін, М. Поташник).

Значний інтерес становлять наукові дослідження професійної підготовки фахівців економічних спеціальностей (Н. Баловсяк, М. Головань, С. Горобець, З. Кажанова, О. Кареліна, К. Кірей, Т. Коваль, Г. Ковальчук, Є. Макарова, Є. Шевченко, О. Юдіна).

Незважаючи на наявність достатньої кількості публікацій наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, в яких досліджене формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі фахової підготовки, рівень вивченості цих питань можна охарактеризувати як недостатній. Не є завершеним визначення компетенцій стосовно економічних спеціальностей, як того вимагає оновлення змісту освіти в термінах компетенцій (Н. Баловсяк, Є. Бенькович, М. Головань, З. Кажанова, О. Каменський, К. Кірей, Н. Кошелева, Є. Макарова, О. Юдіна, Є. Шевченко).

Виклад основного матеріалу. Економіка як спеціальність, як наукова й навчальна дисципліна та одна із найвпливовіших сфер суспільного життя, виявилася саме тією сферою пізнання й практики, що тісніше всього пов'язана з перетвореннями в нашій країні, що розгорнулися в останнє десятиліття. Перехід до ринкових відносин, змін у державно-політичному устрої суспільства, модернізації вищої школи й науки можна уявити собі як єдиний процес, де провідна роль об'єктивно належала й належить економіці в усіх її проявах.

Стратегією модернізації освіти України визначена основна мета професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника, конкурентоздатного на ринку праці. Такий фахівець повинен володіти не тільки глибокими теоретичними знаннями й практичними навичками в професійній сфері. Вимогам суспільства на даний момент відповідає фахівець, який має навички роботи в стресових ситуаціях, ситуаціях ділового й особистісного пресингу, що вміє розв'язувати конфліктні ситуації для повноцін-

ного функціонування в професійній сфері [8].

Професійна компетентність є інтегративною якістю особистості, яка визначає здатність фахівця розв'язувати професійні проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності з опорою на наявні особистісні якості: знання, вміння, навички, життєвий досвід, здібності, цінності та нахили, представлені у вигляді сукупності компетенцій [4, с. 6]. На даний час у педагогіці вивчаються проблеми формування компетентності як властивості особистості, формування компетенцій майбутніх фахівців.

Згідно з трактуванням В. Ягупова та В. Свистун, компетентність – це підготовленість до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно-важливих якостей фахівця, що сприяють цій діяльності [14, с.4]. Відповідно до думки багатьох українських науковців (Г. Данилова, О. Ситник, О. Локшина, О. Пометун, Т. Смагіна та ін.), компетентність включає не лише професійні знання, навички та досвід, але й здатність ефективно використовувати їх у професійно-практичній діяльності [11, с.140].

Вивчення реального стану організації освітнього процесу у ВНЗ засвідчило, що економічна теорія часто відрізняється від економічної практичної діяльності майбутніх фахівців, а у навчальному процесі використовують переважно традиційні форми та методи навчання. Удосконалення підготовки, посилення її практичної спрямованості потребує застосування таких форм, методів і засобів навчання, які б максимально активізували пізнавальну діяльність майбутніх економістів і задовольняли сучасним потребам соціально-економічної практики.

Одним із найефективніших шляхів формування професійної компетентності фахівців, озброєння їх необхідними теоретичними знаннями та практичними навичками є впровадження форм і методів активного навчання. Це створює умови для ефективного засвоєння знань і формування у майбутніх економістів професійних умінь і навичок [4, с. 3–4].

Відповідно до педагогічної енциклопедії, поняття «компетентність» містить у собі, крім суто професійних знань, умінь і навичок, такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні здатності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію. Компетентність визначає якість і рівень професійної готовності до діяльності, що виражається в характері праці, здатності в умовах різних труднощів знаходити раціональне рішення виниклої проблеми. Ріст компетентності сполучений із самоаналізом і самооцінкою особистості, які є внутрішнім стимулом професійного самовизначення [3, с. 89].

Під компетентністю найчастіше розуміють інтегральну якість особистості, яка проявляється в загальній здатності і готовності її до діяльності, що базується на знаннях і досвіді, що отримані в процесі навчання і соціалізації й орієнтовані на самостійну й успішну участь в діяльності.

Поняття «компетентність» пов'язується перш за все з певною сферою професійної діяльності. Так, А.К. Маркова пише, що «Професіонал – це спеціаліст на своєму місці, який стимулює інтерес до результатів своєї діяльності й підвищує роль своєї професії у суспільстві».

Але під компетентністю розуміють наявність у фахівця не стільки значного обсягу і досвіду, скільки вмінь актуалізувати накопичені знання і вміння у потрібний момент і використати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій. У цьому випадку компетентність виражається у здатності правильно оцінити ситуацію, що склалась і

прийняти у зв'язку з цим потрібне рішення, яке дозволяє досягнути значного результату. У загальному вигляді компетентність фахівця можна представити як комплекс професійних знань, умінь, відносин, професійних якостей особистості [2, с. 58].

Професійно компетентною визнається така робота спеціаліста, в якій професійна діяльність здійснюється на достатньо високому рівні, досягаються відчутні результати праці, реалізується особистісний потенціал. При цьому компетентність фахівця визначається співвідношенням у реальній діяльності його професійних знань і умінь з одного боку, та професійних позицій, психологічних якостей – з іншого. Компетентність розглядається як поєднання психічних якостей, тобто психічного стану, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції. Таким чином, сутність професійної компетентності виражається в ступені зв'язку об'єктивного еталона професійної діяльності, відображеного в нормативних документах, із суб'єктивними можливостями особистості працівника. У межах певного фаху на рівень професійної компетентності суттєво впливають окремі компетенції чи компетентності, володіння якими може визначати конкурентоспроможність сучасного фахівця [13].

Професійна компетентність майбутнього економіста є поняттям багатограним і, разом з тим, у системі освіти піддається виміру. Питання визначення рівнів розвитку (сформованості) особистісних властивостей та якостей завжди привертало увагу педагогів і психологів (Л. Божович, Г. Щукіна, О. Леонтьєв та ін.). Під розвитком розуміється стійка послідовність змін якісних станів системи, пов'язана з переходом до нового рівня цілісності зі збереженням їхніх еволюційних можливостей. Саме ці якісні зміни в розвитку й спричиняють існування рівнів, кожний з яких має свої власні елементи (В. Ільїн, В. Серіков, В. Свідерський, В. Столяров).

Існують різні підходи до характеристики рівнів сформованості компетентності та компетенцій і критеріїв їхнього визначення. Н. Банько виділяє інтуїтивний (низький), нормативний (середній), активний (високий) і креативний (найвищий) рівні сформованості професійної компетентності, Г. Ковальчук – понятійний (фактологічний), репродуктивний, алгоритмічно-дійовий (умовно-професійний) і творчий (професійний) рівні [1, с. 93].

Ціннісне ставлення до професійної діяльності майбутнього економіста як професійна компетентність характеризується наступними аспектами:

- мотиваційним (готовність до прояву ціннісного ставлення до професійної діяльності);
- когнітивним (оволодіння знаннями про особливості професійних, моральних, духовних цінностей, етичних норм, що регулюють професійну діяльність економіста);
- поведінковим (набуття досвіду професійно-ціннісної діяльності у процесі вирішення різноманітних ситуативних завдань);
- смисловим (осмислення та прийняття професійних цінностей);
- емоційно-вольовим (регулювання процесу виявлення даної компетентності).

Зазвичай професійний розвиток триває впродовж усієї трудової діяльності особистості. Однак основа професіогенезу закладається в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, що обумовлює особливу увагу науковців і педагогів-практиків до оптимальної організації навчання у ВНЗ [9].

Професійна компетентність економіста не вичер-

пуються вузькопрофесійними рамками, бо від нього вимагається осмислення широкого спектра проблем, пов'язаних із рішенням економічних завдань. Крім того, поняття професійної компетентності є динамічним, змістовне наповнення і якісний рівень якого залежать від багатьох чинників.

На основі аналізу наукових джерел визначено, що рівень професійної компетентності визначається здатністю особистості реалізуватися як успішний та ефективний фахівець. Поняття компетентності є ширшим, ніж знання чи вміння, і передбачає здатність фахівця використовувати в конкретній ситуації набуті знання, вміння, навчальний і життєвий досвід, володіння методами пошуку необхідної інформації, вмінням її аналізувати, бачити проблеми і шляхи їхнього розв'язання, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися протягом усього життя. Таким чином, успішне виконання фахівцями своїх функціональних обов'язків передбачає наявність у них сукупності спеціальних знань і певних професійно значущих якостей особистості. Ці компоненти професійної компетентності взаємопов'язані [2, с. 25].

До професійно важливих якостей майбутніх економістів відповідно до змісту праці економіста відносимо схильність до роботи з документами, числами, текстами (здатність тривалий час займатися одноманітним видом діяльності), прагнення до підвищення економічної компетентності, високий рівень математичних (рахункових) здібностей; аналітичне, логічне та прогностичне мислення. Особистісні якості, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності виділяємо такі: уважність, високий рівень розвитку зорової пам'яті, швидкості мислення, посидючість [6].

Особливості змісту професійно-економічної освіти зумовлюються вимогами до її кінцевого результату – формування гармонійної, різнобічно розвиненої особистості, для якої професійні знання, вміння, навички й їхнє постійне оновлення становлять основу самореалізації в економічній сфері суспільства. Головною парадигмою економічної освіти є розуміння того, що розвиток економічної сфери суспільства значною мірою зумовлений характером життєдіяльності людини, її світоглядом, соціально відповідальною поведінкою. Професійна підготовка сучасних економістів передбачає розуміння ними закономірностей формування та розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях, у взаємозв'язку з розвитком політичних, культурних та інших суспільних процесів [7].

Конкурентоспроможність майбутнього економіста значною мірою залежить від якості оволодіння сучасними економічними знаннями, ступеня економічної та інформаційної культури, вміння мислити і діяти в категоріальній системі ринкової економіки. Він повинен знати основні категорії економічної науки, теоретичні основи і закономірності функціонування економіки; розуміти механізми і принципи прийняття й реалізації економічних та управлінських рішень на мікро- і макрорівнях [12, с. 201].

Формування професійної компетентності майбутнього фахівця, тобто розвиток особистості у процесі професійної освіти, здійснюється через зміст освіти, який охоплює не тільки перелік навчальних предметів, але й професійні навички та вміння, які формуються в процесі оволодіння предметами та під час проходження практики, а також через активну позицію студента у соціальному, політичному та культурному житті власного закладу.

Всі ці чинники формують і розвивають особистість майбутнього фахівця таким чином, щоб вона володіла засобами професійного саморозвитку, самовдосконалення та реалізувала власний творчий потенціал.

Процес формування професійної компетентності фахівця починається в системі професійної підготовки та є нерозривно пов'язаним із її змістом, з методикою презентації знань, педагогічною компетентністю викладачів ВНЗ, індивідуалізацією освіти тощо [10, с. 76].

Висновки. У концепції розвитку економічної освіти в Україні відзначено, що економічна освіта на сучасному етапі розвитку визначається завданнями переходу до демократичної і правової держави, ринкової економіки, необхідності наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку.

Бути професіоналом, виконувати професійну роль означає не просто виконувати певні обов'язки, але й виправдовувати весь комплекс очікувань щодо професійної поведінки, включаючи і манери, і стиль, і способи її здійснення у галузі професійної діяльності економіста.

Науковий аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх економістів дає змогу виявити сучасні вимоги до освіти економіста, довести значущість використання професійної компетентності в професійному становленні майбутніх економістів.

Професійна компетентність студентів вищих навчальних закладів розглядається як значуща якість фахівця. Під професійною компетентністю економіста розуміється характеристика особистості, виражена в сукупності знань, умінь і професійно важливих якостей, які дозволяють йому проявляти готовність до професійної діяльності у сфері економіки та на високому рівні виконувати свої професійні обов'язки.

Література

1. Бабаян О.О. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами імітаційно-рольового моделювання: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» [Текст] / О.О. Бабаян. – Луганськ, 2009. – 22 с.
2. Беньковська Н.Б. Формування професійної компетентності майбутнього економіста в економічній освіті / Н.Б. Беньковська // Наука і освіта. – 2011. – № 6. – С. 24–26.
3. Болюбаш Н.М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів [Текст] / Н.М. Болюбаш // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 99. – Т. 112. Педагогіка. – Миколаїв: Вид-во МДУ ім. П.Могилу, 2009. – С. 88–95.
4. Болюбаш Н.М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами мережевих технологій: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» [Текст] / Н.М. Болюбаш. – Ялта, 2011. – 20 с.
5. Вишпольська В.Ф. Зміст та структура професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин / В.Ф. Вишпольська // Вісник Запорізького нац. ун-ту. – 2008. – №1. – С. 57–61.
6. Вітер С. Критерії, показники та рівні сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів / С. Вітер // Теорія та методика управління освітою. – 2013. – №10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tme.uuo.edu.ua/docs/10/2.pdf>.
7. Гарда О.В. Ключові аспекти фахової підготовки компетентних фахівців економічної галузі / О.В. Гарда // Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/june-2013>
8. Данильчук О.М. Математична компетентність при підготовці спеціалістів економічного профілю у вищому навчальному закладі / О.М. Данильчук, Д.О. Булавін // Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції. – Красноармійськ : КІІ ДонНТУ 17–20 квітня, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/13037>
9. Максимчук Л.В. Філософсько-методологічний аналіз понятійно-категоріального апарату професійної підготовки економістів-міжнародників в системі вищої освіти [Текст] / Л.В. Максимчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2013. – Вип. 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua>
10. Отрощенко Л.С. Формування професійної компетентності майбутніх економістів-міжнародників / Л.С. Отрощенко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Перший крок у науку». – Луганськ, 2009. – Том 7. – С. 75–78.
11. Смагіна Т.М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема / Т.М. Смагіна // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – Вип. 50. Педагогічні науки. – 2010. – С. 138–142.
12. Чепорова Г.Є. Визначення та класифікація фахових дисциплін як основи формування професійної компетентності майбутніх економістів / Г.Є. Чепорова // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия: Экономика и управление. – 2011. – Т. 24 (63). – № 2. – С. 192–203.
13. Чердиченко Г.А. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12599/1/Forming.pdf>
14. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун // Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота». – 2007. – Т. 71. – С. 3–8.